

tekerceket azoknak a szocialista magyar regényeknek és memoároknak a sorába, amelyek vitatható elemeikkel együtt is vitathatatlanul reprezentálják a kultúrában a szocializmus hazai állását.

PÁNDI PÁI.

KÖLTŐK EGYMÁS KÖZT

(Szépirodalmi, 1969.)

Nem a közös eszmék és vágyak találkozása hozta létre ezt az antológiát, hanem a szükségmegoldás. Azik önálló kötettel kopogtattak, azoknak most megnyitott. Tizenöten vannak. Egymásra torlódtt nemzedékek indulatos, haragvó követői ők.

Van aki két év terméséből válogatott ki két ívnyi verset, van aki tizenkettőből. Az egyéni élmények, az egyéniségek és költői alkotók különbözősége mellett ebből is ered a kötet tarkasága, vagy inkább színessége, gazdagsága.

Mielőtt a különbségeket, a művészi próbálkozás változatos színképeit felvillantánánk, szóljunk két szembetűnő közös jegyről: a költők hangulatáról, életérzéséről és társadalmi felelősségtudatáról, etikai eszményéről. Az első azért fontos, mert híven tükrözi e „nemzedék” társadalmi helyzetét, szerepét, világlátását. Minden társadalom számára létfontosságú az, hogy a nemzedékeknek képességeik és rátermettségük fokának megfelelő életteret biztosítson. Olyan lehetőségeket és feladatokat, melyek segítik a képességek maximális kibontakozását, emellett megadják a „szükség van rád” boldogító érzését. Nos, itt a fiatalok számtalanszor felpanaszolt problémája. Mi következik ebből? „Nemzedékem alapélménye a magába fúló, reménytelen meditáció” — vallja a legkiegyensúlyozottabb szemléletű Kiss Benedek. „De ha nincs miért felelősnek lenni? Ha késik a társadalmi megbízatás?” — írja Apáti Miklós. Az kétségtelen, hogy a korábbi korosztályoknak tetszetősebb szerep jutott, korfordulók részesei lehettek. S éppen a hősi szerep, az olykor erejüket is meghaladó feladat és vállalat avatta őket nemzedékké. Ma pedig hétköznapi feladatok várnak, csak szorgalom és munka. Ebből a tényből illik manapság a fiatalok tragikus, vagy legalábbis bánatos hangulatát magyarázni, pedig nem látványos, világmegváltó szerepeket akarnak ők, csupán értékes munkát szeretnének végezni. Most ez a világmegváltás. „Én örülök, hogy magyar lehetek, itt és most, a szocializmusban. Nagyon érdekes, sok feladatot nyújtó korszak ez, még mindig meg lehetne forgatni az egész világot, ha apáink és nagyapáink jobban bíznának beunünk és többet bíznának ránk.” — írja Szentmihályi Szabó Péter, s ezzel sok fiatal (mostanában negyven éves koráig fiatal az ember)

problémáját, gondját és a szocializmus egyik legsürgetőbb feladatát jelzi.

A kötet másik általános vonásaként a költők eszméinek etikai tisztaságát, igényességét említhetjük. Panaszuk és rosszkedvük mögött mindig tettvágy munkál. Nézzük, hogy látják magukat, kik ők és mit akarnak tenni? Miben látják feladatukat? „Nem tudunk mimelni semmilyen elvet”, „egyensúlyt hazudni nem tudok”, „kacag rajtunk a világ rendezetlensége” stb. Hosszan idézhetném a bánat fölé növvő kemény tartás példáit. Az a szándékuk, hogy elválasszák a „véltet a valótól”, hogy a szép az igazságtól nyerje fényét, érdemét, s ezzel a szépséggel legyőzzék a rosszat, olyan zenét teremtsenek, „amely a halálon átszól”. Lehetőségeik korlátozottsága sem a lemondást érlelte meg szívünkben, hanem a cselekvés fokozott vágyát. Kiss Benedeket idézem: „a költőnek elsőik közt kell e bágyatag romlás arcába vágni kesztyűt és öklöt”. Magabiztosan és keményen bírálják, elégedetlenkednek.

A művészetben azonban a szándék kevés. Az értékelés és számbavétel művek alapján történik. És ez a dolog nehezebb oldala. A kötetben biztosított két ívnyi hely elegendő ahhoz, hogy a tehetség megnyilatkozzék. A költők maguk választották ki szerintük legértékesebb darabjaikat. Bemutatkozásuk tehát a lehetőségek keretén belül teljesen érvényes. Sőt egy-egy megáldó, útrabocsátó „margarétás pecsétet” is kaptak az idősebb nemzedéktől, olykor éppen mesterüktől. Tizenöt kis kötetet tartalmaz ez az antológia. Tizenöt elemző, értékelő kritikát igényelne. Ehelyett a szűkös keretekhez igazított recenziens csupán futó megjegyzéseket tehet, hogy e gazdagságból kiemelje azokat a lehetőségeket és megvalósult értékeket, melyek a legtöbb örömet és reményt adják neki, vagy hogy kérdőjelet írjon egy-egy érzése szerint eredménytelenebb próbálkozás fölé, mindkét esetben főntartva magának a tévedés szégyenletes jogát.

Kiss Benedek vidám és indulatos lírája, pontos, telt fényű, érzékletes képci, egészséges türelmetlensége egyfajta szintézis szép érlelődését jelzi. *Új Írás*beli nyilatkozatában így ír a költészetről: „Korfelismerést, tehát az emberi teljesség igényével az aktuálisnak és égetőnek a kiválasztását kell hogy jelentse ez, s mint elengedhetetlen együttthatót, az adekvát, új nyelvi forma feltételét.” A mindenkori modern művészet tömör ars poétikája ez a néhány sor. Kiss Benedek meggyőző élményszerűséggel, bravúrosan könnyed formakészséggel ír. Az élmény intenzitásának, a költői képeknek és a zenének harmóniájából bomlik ki mélyértelmű lírai mondanivalója. Szemlélete kiegyensúlyozott: öröme, fájdalomra egyaránt érzékeny, s mindkettőben példásan emberi, fiatalos, őszinte. Nyelvén és szemléletén eleven hatásként érezzük az ezeréves magyar kultúra kincseit. Balassi sora („nagy kerek kék ég”) éppoly harmonikusan épül mondanivalójába,

mint a virágénekek táncszó-szerű fajtája, a zsoltárok szemléletes, komoly tisztasága, a gazdag magyar természetlira elevensége, csodálkozó mitizálása, a Juhász Ferenctől József Atilláig asszociálódó „hogy ne legyek ilyen árva” érzésig, gondolatáig. Sohasem utánzasként, hanem egy kiteljesedő szemlélet immár szerves részeként. Nagy reményekre jogosít ez a kimunkált, könnyed, mégis mély versművészet. A hagyományosnak és modernnek „bartóki” szintézisével a fiatalok közül Kiss Benedek próbálkozik legsikeresebben. Sok rokon vonást mutat vele Szepesi Attila, aki a gyermekkori hitet szeretné átmenteni a férfikor realitásai közé. Erős eligazodási vágya, rokonszenves keresése azonban nem mindig van összhangban hagyományos (olykor elkoptatott: „gyermekkori kert”, „őrült viharok”) képeivel. Így szemlélete nem elég friss, néha túlcsondul a kép, néha a gondolat. Bisztray Ádám leíró, epikus jellegű versei eleven természeti képekkel, üde mezőillatukkal, természetélményből táplálkozó nyugalommal, egyszerű, harmonikus világképpel válnak ki az intellektuálisabb beállítottságú együttesből. Kiss Anna lírája külön színfolt. Bánatos, balladás, sejtető és sejtelmeket legyőző, finom hangulatokat megragadó és szemérmesen rejtekező. Egymás mellé épített miniatűr képeiből balladás-epikus líra szövődik, olykor megkapó zengéssel, csobogással. Tölgyessy Miklós is hagyományos és modern szintézisére törekszik, de eredményként sokszor könnyed dalformába gyötört súlyos képek, keresett rímek születtek, melyek a legkomolyabb pillanatban ütik szét a vers hangulatát. Rózsa András a témákat is keresi, asszociációi gyakran hamisak (az Ikaroszhoz hasonlítás fejére állítja a Gagarin-párhuzamot, lapos a Dózsa áttétel, profanizál is), líra helyett elmondja érzéseit, elgondolásait, pedig maga vallja, hogy a másban kifejezhető kár a vers formájába erőltetni. Mivel ezt mégis megteszi, igazat kell adnunk önvallomásának: „Széttárom két kezemet: könnyű voltam! És talán könnyű vagyok!”

Apáti Miklós a fiatal nemzedék valamennyi problémáját felveti, szikáran, tömören, kevés képpel, a mondanivalóra koncentrálván. Igazi fiatal, friss szemléletű, problémázó és rosszkedvű, de keserűségéből elhithető erővel épül bizakodó hite. Szentmihályi Szabó Péter meg is vallja: „A gondolat jobban érdekel, mint a vers, az igazság jobban, mint a szépség.” Az ilyfajta szembeállítás azonban fölösleges, az ő legjobb teljesítményei is bizonyítékok erre. Kár megideologizálni saját gondját, hiszen talán ő a legérzékenyebb korunk fontos kérdései iránt. Több aspektusból bírál, legotthonosabb mégis az elmés, önironikus, konstatáló hangnemben. Versstruktúrái viszont tágak, lírája bőbeszédű laza, deklaratív. Mély történelmi látását, éles ítéleteit még nem a lírai meggyőzés, hanem olykor inkább a logika erejével bizonyítja. Pardi Anna élményanyaga érdekés, jellegzetes, de nem válik gazi lírává, elmond és nem teremt. Kísérletező kedve és őszintesége

értékes, de sok még a bauaitás, a keresett idegenszerűség. Iszlai Zoltán racionális pontossága is megöli a lírát, pedig értékes mondani-
valója, játékos és groteszk szemlélete többre érdemes. Kertész Péter
lírája egy élénk fantáziával és keserves élményekkel megáldott-vert
ember groteszk, ironikus monológja. Nyers, szabad asszociációi nem
érték költészetté. Petri Györgynek sem pesszimizmusa idegen számom-
ra, hanem erő és hangulat nélküli képeinek bonyolultsága, keresett
racionalizmusa.

Különös és sokat ígérő kísérlet Oravecz Imre és Takács Zsuzsa lírá-
ja. Oraveczé nem érett eredmény, hanem merész keresés. Lényege
szerint nehezen rokonítható, látszatra – és ösztönzését illetően
föltétlenül – az úgynevezett filozófiai-antropológiai irányhoz kap-
csolódik. Weöres, Pilinszky, Nemes Nagy és Rákos újabb műveinek
közelsége érzik. Asszociációi merészek, képeinek ereje megrázó.
Szubjektívna csupán a képek anyagának kiválasztásában érhető tet-
ten. Sohasem szól közvetlenül, lírai szándékát – földöntúli bánatát –
az jelzi, hogy miből mit választ ki, mit érez lényegesnek. *Föld* című
verse például ennyi: „Az üregbe halott költözött s most összeszorí-
tott fogakkal túri / a férgek rohamát.” Egységes hangulat, megrázó
kép, egy szemlélet és érzés tökéletes kifejezése. „Lehántva a kéreg”,
de a csontokig meztelenített test széles érzelmi és gondolati kisugárzás-
sal hordozza a mondanivaló lényegét. Hasonló indokkal érzem élő-
nek, értékesnek az *Óra*, *Férfikor* stb. kis miniatűrjeit. Úgy látom,
ezekben sikerül Oravecz Imrének igazi költészetet teremtenie. S
ezt páratlan lehetőségként értékelem. Mégis sok fenntartásom van
vele kapcsolatban. Nem az, hogy leginkább fogalmakat ragad meg,
hanem hogy formakészsége mögött elmarad mondanivalója, s meg-
dícsért érnei gyakran modorossá vagy öncélúvá válnak. Nagyobb
verseiben egyelőre nem képes a koncentráció említett fokát egységes
mondanivalóval szintézisbe hozni. Konstatálól és nem alakító lírát
teremt. Takács Zsuzsa érettebb hangon, nem ennyire végletesen, de
hasonlóképpen tömör, végleteket egybehúzó képeivel szintén a lét
filozófiai problémáit kutatja. Erős absztraháló hajlama ellenére is
kitapinthatóbb, egyértelműbb lírai szándéka. Tétova, bánatos, sok-
szor tragikus hangoltsága frissen él verseiben. Pontos, olykor szinte
variálódó képeivel nagyon finom árnyalatokat is ki tud fejezni, így
laza versstruktúrái gazdag hangulatisággal, képi bősséggel páro-
sólnak.

A kötet legszebb értékei közül is kiemelkedik Beuey Zsuzsa érett
tiszt hangja. Versei úgy épülnek az értelem legszigorúbb rendje
szerint, hogy megőrzik az élmény tovább már alig növelhető izzását
A szigorú formafegyelem oly könnyedén munkál, hogy az az érzé-
sünk, egy-egy hangulatának ez az egyetlen kifejezési lehetősége
Lehet-e halottat fájdalomtabban, tisztábban elsírni, mint a *Sírfel-*

irat, mely oly megrázóan ragadja meg a nem vagy, pedig nekem mindennem te vagy érzését. A legmegrázóbb élményeket is tökéletes tényű és nyugalma lírává tudja varázsolni. Meglepő könnyedséggel kezeli a legkülönbözőbb formákat. Központi élménye a fájdalom, de ezt megrendítő élményszerűséggel és változatossággal, gyöngédséggel és fegyellemmel teremti verssé. Szerelem és halál, anyai szeretet és tragédia sorsszerű összefonódásának önfeláldozásával nő fölébe. A fokozhatatlan fájdalom a tökéletes kifejezésben válik mítosszá, szépséggé. Az anyai szeretet transzcendensen kitágul, az élet értelmévé lesz. Beney Zsuzsa a hagyományos témát teljesen új aspektusból szemléli, és új formaeszközökkel emeli művészté. Szemléletének széles horizontját legpontosabban képeinek tág asszociációs bázisa mutatja: a fűszáltól kezdve az egyetemes emberi kultúra elemeiig mindent harmonikus egységgé ölel. Gyönyörű, fájó, külön világ az övé, kár hogy aligha tágítható, hiszen legintenzívebb élményei predestinálják.

Színes, gazdag kötet a *Költők egymás közt*. Nagyon kellett, mert lehetőséget adott tizenöt költő bemutatkozására. Különböző értékeket találunk benne, de a sok irányú próbálkozás, melyet csak erőszakoltan tudunk valamely fontosabb jellegzetesség alapján tagolni, a tehetség gyakori felvillanása, a költők felelősségtudata, tiszta emberi nite bizakodással tölt el bennünket.

Amikor örülünk ennek a szép antológiának, nem hallgathatjuk el nosztalgiánkat: Mennyivel többet érne tizenöt kis kötet? Akkor lehetne pro és contra komoly kritikai visszhangja a tehetségnek és dilettantizmusnak egyaránt. Egészségtelen és természetellenes az, hogy valaki negyven éves korában mutatkozik be érett tehetségként, vagy akkor derül ki róla illetéktelensége a költészetben. Ha idejében nyilvánosságot kap, most sokkal szebb eredményeket mutathatna föl, vagy rég nem írna már.

GÖRÖMBEI ANDRÁS

A TANÍTÁS PROBLÉMÁI

A TANKÖNYVKIADÓ ÚJ SOROZATA

A Tankönyvkiadó új sorozatot indított az elmúlt esztendőben. A vállalkozás címe — *A tanítás problémái* — nagymúltú hagyományt idéz, a 30-as évek derekán Vajthó László szerkesztésében megjelenő irodalomtanítási segédkönyvekre emlékeztet. A közelmúltban kiadott színes fedelű, kis alakú könyvecskék szintén a középiskolai irodalomtanítás mostanában sokat vitatott helyzetén kívánnak segíteni. Egy-egy lényeges kérdéssel néznek szembe. Megvilágítják a *Stílus-elemzést*, az *Olvasóvá nevelést*, *A lírai mű megközelítésének kérdé-*